

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : в 2 т. - Т. 1. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстиніан, 2012. – 1224 с.
3. Сачко О. В. Безпосереднє виявлення та дослідча перевірка фактів незаконного обігу наркотичних засобів : дис. ... кандидата юрид. наук : спец. 12.00.09 / О. В. Сачко. – Дніпропетровськ, 2012. – С. 63–65.
4. Тертишник В. Гострі кути реформування кримінального процесу: сім раз ... не для нас / В. Тертишник // Право і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 259–262.
5. Тертышник В. М. Нетрадиционные способы и формы собирания и исследования доказательств при расследовании преступлений / В. М. Тертышник. – Х. : Университет внутренних дел, 1994. – С. 39–42.
6. Тертышник В. М. Непосредственное наблюдение: модель нового следственного действия / В. М. Тертышник // Именем закона. – К., 1993. – № 8.
7. Тертышник В. Непосредственное обнаружение и техническое документирование преступного деяния (концептуальная модель процессуального института и нового следственного действия) / В. Тертышник // Право и политика. – 2004. – № 5. – С. 113–118.
8. Уваров В. Г. Застосування практики Європейського Суду з прав людини та норм міжнародно-правових актів в удосконаленні кримінального судочинства України : монографія / В. Г. Уваров ; за заг. ред. доктора юрид. наук В. М. Тертишника. – Дніпропетровськ, 2012. – 268 с.
9. Шумило М. Оперативно-розшукові заходи у структурі досудового розслідування в проєкті КПК України (проблеми унормування і правозастосування) / М. Шумило // Право України. – 2012. – № 3-4. – С. 452–462.

ЧЕРНЕНКО А. П.,

кандидат юридичних наук, доцент;

ШИЯН А. Г., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін (Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

УДК 343.132

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, СПРЯМОВАНИХ НА ВИЛУЧЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ У НЕВІДКЛАДНИХ ВИПАДКАХ, ЩО ПОТРЕБУЄ УДОСКОНАЛЕННЯ

Здійснено порівняльний аналіз кримінально-процесуальної регламентації окремих слідчих (розшукових) дій, спрямованих на вилучення наркотичних засобів у невідкладних випадках, констатовано, що така регламентація у КПК України 2012 р. розв'язала ряд практичних проблем, але до кінця не бездоганна.

Ключові слова: слідчі (розшукові) дії, законне затримання особи, тимчасове вилучення майна.

Осуществлен сравнительный анализ уголовно-процессуальной регламентации отдельных следственных (розыскных) действий, направленных на изъятие наркотических средств в неотложных случаях, и констатировано, что такая регламентация в УПК Украины 2012 г. решила ряд практических проблем, но не является до конца безупречной.

Ключевые слова: следственные (розыскные) действия, законное задержание лица, временное изъятие имущества.

The comparative analysis of criminal-procedural regulation of some investigative (search) actions, which was oriented to the exception of narcotics in urgent cases, was done, and it is

established, that such regulation in New КПК decided the row of practical problems, but it is not irreproachable enough.

Key words: *investigative (search) actions, legal detention of person, temporal exception of property.*

Вступ. М. В. Салтевський, характеризуючи злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, зазначив: “Злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів та інші злочини проти життя і здоров’я населення відрізняються багатоепізодністю, тривалим характером, наявністю посередників, що здійснюють переміщення наркотичних засобів, виробників, розповсюджувачів, організаторів. При цьому дії більшості з них утворюють самостійний склад злочину, наприклад, організація і утримання кубел, посівів і вирощування наркотичної сировини тощо” [1, с. 466]. Важко не погодитись із такою характеристикою, бо дійсно цій категорії злочинів притаманні такі риси, як багатоепізодність та залучення до їх учинення великої кількості осіб. Якщо взяти найпростіший злочин цієї категорії, такий як незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту, тобто злочин, передбачений ст. 309 Кримінального кодексу України (далі ККУ), коли одна людина незаконно придбала і зберігає наркотичний засіб для власного вживання, то цей злочин обов’язково пов’язаний з іншими злочинами, наприклад, збутом наркотичного засобу, виготовленням наркотичного засобу з метою збуту. Іншими словами, один злочин є наслідком учинення декількох взаємопов’язаних злочинів, які вчиняються, як правило, не однією особою. Крім того, більшість цих злочинів є причиною вчинення інших злочинів, наприклад, крадіжок, грабежів тощо, бо наркозалежній особі для неодноразового придбання наркотичних засобів потрібні значні кошти, які найчастіше вона здобуває, вчинюючи названі злочини. Отже, розкриття і розслідування злочинів цієї категорії, значення їх розслідування у запобіганні злочинам узагалі дуже важливо, а питання удосконалення такого роду людської діяльності (розслідування) актуальні.

Терміни “розслідування”, “досудове розслідування”, “розслідування справи”, “розслідування злочинів” досить широко вживалися у Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 р. (далі - КПК 1960 р.), але не містили офіційного тлумачення. Деяко інша ситуація із зазначеними термінами у Кримінально-процесуальному кодексі України, який набрав чинності з 19 листопада 2012 р. (далі - КПК 2012 р.). У КПК 2012 р. ці терміни не лише широко вживаються, але спостерігається їх розмаїття, а терміну “досудове розслідування” дається тлумачення. Він визначається як стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності” (ч. 5 ст. 3 КПК) [2]. Під терміном “розслідування злочинів”, “розслідування кримінального правопорушення” ми розуміємо сукупність процесуальних та слідчих дій, а також прийняття певних процесуальних рішень у кримінальних справах (кримінальних провадженнях), але в більшості випадків цей термін отожднюється з терміном “провадження слідчих дій”. Можливо, таке твердження для когось буде не зовсім прийнятно, але з упевненістю зазначимо, що розслідування у кримінальній справі (кримінальних провадженнях) в цілому залежало від якості та своєчасності проведення слідчих дій. Тут ми вживаємо термінологію й говоримо про регламентацію слідчих дій за КПК 1960 р., що втратив чинність.

Слідчі дії за цим КПК були основними засобами збирання доказів на досудовому розслідуванні. З їх допомогою збиралися й перевірялися докази, а вже на їх основі прокурор, слідчі й оперативні підрозділи приймали обґрунтовані рішення у кримінальних справах будь-якої категорії. Не були винятком і кримінальні справи, предметом розслідування яких є злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

У КПК 2012 р. поняття слідчих (розшукових) дій чітко визначається, чого немає у КПК 1960 р. Так, відповідно до ч. 1 ст. 223 цього КПК “Слідчі (розшукові) дії – це дії, спрямовані на

отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні” [2].

Поняття слідчих дій, їх система і кримінально-процесуальна регламентація окремих слідчих дій чи їх системи стали предметом багатьох наукових досліджень. Такі дослідження проводили: Ю. П. Алєнін, С. А. Альперт, І. Є. Биховський, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, В. С. Зеленецький, В. О. Коновалова, О. М. Ларін, Л. М. Лобойко, О. Р. Михайленко, М. М. Михєнко, В. Т. Нор, В. А. Образцов, О. П. Рижаков, М. В. Салтевський, С. М. Стахівський, В. М. Тертишник, С. А. Шейфер, В. Ю. Шепітько, В. П. Шибіко та багато інших.

Постановка завдання. Мета цієї статті – дослідження порядку провадження слідчих (розшукових) дій у зазначених ситуаціях, виявлення можливих недоліків їх регламентації та висловлення пропозицій щодо удосконалення такої регламентації.

За предмет розгляду в цій статті ставиться кримінально-процесуальна регламентація слідчих (розшукових) дій, які проводяться у невідкладних випадках під час розслідування злочинів, пов’язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, про що анонсовано у назві статті, але з певним уточненням. Особливої уваги, на наш погляд, потребує саме кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій, що проводилися у невідкладних випадках особами, які здійснювали дізнання у цій категорії злочинів.

Результати дослідження. Відповідно до процесуальної форми (за КПК 1960 р.) рішення про проведення ряду слідчих дій, що виконувалися особами, які здійснювали дізнання, приймалися у постанові з обов’язковим її затвердженням начальником органу дізнання. У певних випадках, крім затвердження постанови начальником органу дізнання, таке рішення повинно було прийматися лише судом після відповідного звернення до суду органу дізнання через прокурора, який давав згоду на їх проведення. Наприклад: у разі необхідності перевірки оперативної інформації та проведення огляду або обшуку житла чи іншого володіння особи, де могли розміщуватися чи то сировина для виготовлення наркотичних засобів, чи то частина виготовленого для збуту наркотичного засобу, чи певна кількість такого засобу (партія підготовлена для збуту тощо). Щоб прийняти рішення про проведення огляду чи обшуку у такому випадку, орган дізнання, а спочатку особа, яка проводить дізнання (у даному випадку оперативний співробітник ОВС чи служби безпеки) має винести подання, яке обов’язково підлягає затвердженню у начальника органу дізнання, потім отримати згоду у прокурора й лише після цього звернутися до суду для отримання дозволу на проведення цих слідчих дій. Заради об’єктивності слід зазначити, що КПК 1960 р. передбачав спрощення процедури прийняття рішення проведення огляду, обшуку чи виїмки у невідкладних випадках (ч. 4, ч. 6 ст. 177 КПК), чим забезпечував особі, яка провадить дізнання, можливість у невідкладних випадках провести огляд, виїмку чи обшук без дозволу суду. Але якщо закон дозволяв у таких випадках проведення названих слідчих дій без дозволу суду, то він не звільняв від обов’язку винесення мотивованої постанови (крім огляду), котра повинна затверджуватися начальником органу дізнання. Такий обов’язок фактично позбавляв особу, яка провадила дізнання, можливості законного проведення зазначених слідчих дій у невідкладних випадках. Тому, коли є можливість затвердити постанову про проведення виїмки чи обшуку у начальника органу дізнання, така можливість не заважає звернутися до прокурора і судді. Зрозуміло, що ця ситуація абсурдна.

Логічно було б дозволяти особі, яка проводить дізнання, у невідкладних випадках без винесення постанови проводити виїмку чи обшук одноосібно, але закон про це “мовчав”, позбавляючи цю особу можливості проведення таких слідчих дій у невідкладних випадках. Така ситуація змушувала практичних працівників органу дізнання за необхідності проведення виїмки чи обшуку у невідкладних випадках проводити огляд, у ході якого вилучати певні об’єкти, або імпровізувати, оформляючи нічим не передбачений протокол “добровільної видачі” таких об’єктів, про що наголошувалося у працях О. В. Бауліна, Е. С. Карпова, О. І. Поповченка, Д. О. Савицького та інших науковців [3, с. 63–64].

Така ситуація, на наш погляд, стала можливою через невизначеність законодавця у пріоритетах щодо завдань кримінального процесу. Відповідно до ст. 2 КПК 1960 р. “Завданнями кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і

юридичних осіб, які беруть у ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону для того, щоб кожного, хто вчинив злочин, було притягнуто до відповідальності і жодного невинуватого не було покарано” [4, с. 6]. Майже аналогічно вписано завдання кримінального провадження в КПК 2012 р. [2]. Аналізуючи завдання кримінального провадження в цих законодавчих актах, можна дійти висновку, що законодавець наголошує на швидкому й повному розкритті злочинів та викритті винуватих. Водночас відповідні кримінально-процесуальні норми позбавляють правоохоронців діяти швидко через установлення досить складної процедури вилучення наркотичних засобів у невідкладних випадках. Саме це, на наш погляд, нелогічно.

Необхідно звернути увагу й на таку обставину, що в КПК 1960 р., регламентувався порядок проведення слідчих дій, установлювалось право на проведення слідчих дій лише слідчим і зовсім не йшлося про можливість проведення слідчих дій особою, яка провадить дізнання. Така обставина у певних випадках давала підстави сумніватися у праві особи, яка провадить дізнання, на проведення слідчих дій. Зокрема, відомі випадки, коли оперуповноважений під час чергування в районному відділі міліції за вказівкою чергового виїжджав на місце вчинення злочину і проводив огляд місця події. Пізніше, реагуючи на скаргу учасників огляду щодо подібних дій оперуповноваженого, прокурор визнавав їх незаконними, мотивуючи це тим, що КПК не передбачав право особи, яка провадить дізнання, проводити слідчі дії. На наш погляд, у цій частині кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій взагалі та окремих слідчих дій, спрямованих на вилучення наркотичних засобів у невідкладних випадках, була недосконалою, бо позбавляла особу, яка провадить дізнання, можливості діяти ефективно.

Про право органу дізнання на проведення слідчих дій ми вже висловлювали свою думку у публікаціях, тут лише хотілося зазначити: ми вважаємо, що наявним в органів дізнання є таке право [5; 6].

Аналізуючи положення КПК 2012 р. у цій частині, слід зазначити, що вони виглядають досконалішими порівняно з нормами КПК 1960 р. Так, відповідно до ст. 41 КПК 2012 р. оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій обов'язкові до виконання оперативним підрозділом.

Відповідно до ч. 3 ст. 38 КПК 2012 р. під час досудового розслідування кримінальних проступків у встановлених законом випадках повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства. При цьому не можна не побачити того, що співробітники цих оперативних підрозділів наділяються такими повноваженнями лише в досудовому розслідуванні кримінальних проступків, а щодо злочинів такого в законі немає. Отже, цей КПК також має прогалини у цьому плані.

Хоч КПК 2012 р. чіткіше визначає, хто й коли наділяється правом провадження слідчих (розшукових) дій, він знов-таки не дає правоохоронцям відповіді на питання: “Як вилучити наркотики в особі безпосередньо в її житлі чи іншому володінні?”. Наочніше це видно на моделі ситуації, яка реально може виникнути у практичній діяльності. Припустимо, правоохоронець випадково опинився на місці вчинення злочину, бачить як одна особа продає іншій наркотичні засоби. На перший погляд, положення ч. 1 ст. 168 цього КПК нібито усувають ті перешкоди, що існували за КПК 1960 р., оскільки дають право правоохоронцю негайно затримати правопорушника й вилучити у нього майно (у даному випадку – наркотичні

засоби). Так, відповідно до цих положень “Тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому статтями 207, 208 КПК”. До майна, про яке йдеться у цій статті, належать і наркотичні засоби, бо до тимчасово вилученого майна можуть зараховуватися предмети у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

- 1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;
- 2) надані особі з метою схилити її до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи як винагорода за його вчинення;
- 3) є предметом кримінального правопорушення, пов’язаного з їх незаконним обігом;
- 4) здобуті в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них, або на які було спрямовано кримінальне правопорушення (ч. 2 ст. 167 КПК) [2].

У цій ситуації КПК 2012 р. дійсно значно спростив та розв’язав окремі проблеми, що виникали у правоохоронців. Але якщо описана вище ситуація спостерігається правоохоронцем не на вулиці, а в приватному автомобілі чи в житлі особи, коли співробітнику оперативного підрозділу потрібно запобігати злочині невідкладно, то він це ефективно робити не може, оскільки відповідні положення КПК 2012 р. не наділяють його реальними засобами. Так, ч. 2 ст. 168 цього КПК передбачено: тимчасове вилучення майна може здійснюватися також під час обшуку чи огляду. Проведення огляду до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, в принципі, допускається, але при цьому, згідно з ч. 1 ст. 214 КПК, “Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов’язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування (виділено нами)”.

Як видно з викладеного, слідчий протягом доби може провести огляд до внесення відомостей про виявлений ним злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Але при цьому треба мати на увазі, що, відповідно до ч. 3 ст. 233 КПК, тільки слідчий та прокурор мають право до винесення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов’язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину (виділено нами). У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов’язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 КПК, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, установлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 КПК.

Виходячи з цього, ми бачимо, що чіткої відповіді на питання, чи можуть дії працівника правоохоронного органу (не слідчого), спрямовані на вилучення наркотичного засобу із житла чи іншого володіння особи, оцінюватись як безпосереднє переслідування особи, що підозрюється у вчиненні злочину. Крім згаданого, існує невизначеність ще й відносно того, чи можуть співробітники оперативних підрозділів так діяти за виявлення ознак злочину. Адже норми, що дозволяють проведення обшуку чи огляду, адресовані тільки слідчому або прокурору, а співробітнику оперативного підрозділу такі повноваження можуть належати лише під час розслідування кримінального проступку.

Вбачаємо у цьому певну нерозв’язану проблему, яку слід визначити як напрямок подальших наукових досліджень. Безсумнівно є також, що отримані при цьому результати мають відповідно тлумачитися офіційним органом держави, законодавчо затверджуватися.

Висновки. КПК України 2012 р. значно спрощено процедуру вилучення наркотичних засобів у невідкладних випадках (крім вилучення таких засобів із житла чи іншого володіння

особи), але кримінально-процесуальна регламентація окремих слідчих (розшукових) дій, спрямованих на таке вилучення, потребує удосконалення.

Список використаної літератури

1. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підручник / Салтевський М. В. – К. : Кондор, 2005. – 588 с., 32 іл.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20120413/paran2#n2>
3. Спрощене досудове провадження в Україні: історія, сучасність, перспективи : навчальний посібник / Баулін О. В., Карпов Е. С., Поповченко О. І., Савицький Д. О. – К. : Семенко Сергій, 2004. – 151 с.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України. – Х. : Одиссей, 2011. – 248 с.
5. Черненко А. П. Про право органу дізнання на проведення слідчих дій на стадії порушення кримінальної справи / А. П. Черненко, А. Г. Шиян // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – Дніпропетровськ, 2010. – Вип. № 1. – С. 233–239.
6. Черненко А. П. Про право органу дізнання на проведення слідчих дій / А. П. Черненко, А. Г. Шиян // Слідча діяльність: проблеми теорії та практики : матеріали наук.-практ. конф. та круглого столу (22 і 26 травня 2008 р.). – Дніпропетровськ, 2008. – С. 129–133.

ГЕМАЙ С. О.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології ДВНЗ
(Національний гірничий університет)

УДК 343.131

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДЕФІНІЦІЙНИХ НОРМ У НОВОМУ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Розглянуто актуальні на сьогоднішній день питання дефініційних норм у новому Кримінально-процесуальному кодексі України, а також проаналізовано деякі з них.

Ключові слова: Кримінальний процесуальний кодекс, дефініція, норма права, стаття, поняття, термін.

Рассмотрено актуальные на сегодняшний день вопросы дефиниционных норм в новом Уголовно-процессуальном кодексе Украины, а также проанализировано некоторые из них.

Ключевые слова: Уголовный процессуальный кодекс, дефиниция, норма права, статья, понятие, термин.

Had been considered the topical issues of norm-definitions of new criminal procedure code of Ukraine, analyzed some of them as well.

Keywords: criminal procedure code, definition, standard of law, provision in the law, concept, term.

Вступ. У кримінальному процесі, як ні в якому іншому юридичному процесі, питання визначеності правових понять актуальні через те, що тут права людини піддаються найсуворішим обмеженням. Крім того, у кримінальному процесі для службових осіб, які його ведуть, діє принцип «дозволено лише те, що прямо передбачено законом». Це означає, що зміст вживаних у статтях закону понять має бути однозначним, отже, чітким і зрозумілим як для службовців компетентних державних органів, так і суб'єктів, яких вони залучають до участі у кримінальних справах. «Заплутаність і технічна невнормованість правової бази

